

Evaluatie
Passend Onderwijs

Schoolloopbanen van leerlingen met en leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften in de periode 2014-2018

*Pjotr Koopman
Guske Ledoux*

Koopman, P.N.J., Ledoux, G.
Schoolloopbanen van leerlingen met en leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften in de periode
2014-2018.
Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
(Rapport 1043, projectnummer 20689.05)

Dit is publicatie nr.70 in de reeks Evaluatie Passend Onderwijs.

ISBN: 978-94-6321-107-9

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No parts of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the author and the publisher holding the copyrights of the published articles.

Uitgave en verspreiding:
Kohnstamm Instituut
Roetersstraat 31, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam
Tel. 020-525 1226
www.kohnstammstituut.uva.nl
© Copyright Kohnstamm Instituut, 2020

Deze publicatie maakt deel uit van het door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek gefinancierde onderzoeksprogramma Evaluatie Passend Onderwijs (2014-2020).
NRO-projectnummer: 405-15-750

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
1. Inleiding	5
1.1 De onderzoeksvragen	7
2. Uitwerking van de onderzoeksvragen en onderzoeksopzet	9
2.1 Onderzoeksvraag 1: ontwikkeling in de groep leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften	9
2.2 Onderzoeksvraag 2: exploratie stapelingsmonitor	10
2.3 Onderzoeksvraag 3: schoolloopbanen in het vo	10
3. Beantwoording van de onderzoeksvragen	11
3.1 Ontwikkeling in het label leerling met extra ondersteuningsbehoeften	11
3.2 Exploratie stapelingsmonitor	12
3.3 Schoolloopbanen in het vo	17
3.4 Conclusies	24
4. Epiloog	25
Bijlagen	27

Samenvatting

Aard van het onderzoek

Een verwacht (eind)effect van passend onderwijs is dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften uiteindelijk betere onderwijsloopbanen zullen doorlopen dan het geval was voor de invoering van passend onderwijs. Een analyse van volledige onderwijsloopbanen van leerlingen die sinds passend onderwijs in het onderwijs zijn ingestroomd is nog niet mogelijk, maar kan wel voor leerlingen die passend onderwijs gedurende een deel van hun onderwijsloopbaan hebben meegemaakt. In dit onderzoek zijn schoolloopbanen geanalyseerd van leerlingen in het voortgezet onderwijs.

De onderzoekspopulatie bestaat uit de leerlingen van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek die in 2013/14 in groep 8 van het basisonderwijs zaten. Zij zijn in het schooljaar 2014/15 in het voortgezet onderwijs gestart, gelijk met de invoering van passend onderwijs.

Met behulp van het *zorgprofiel* is in het COOL⁵⁻¹⁸ onderzoek van deze leerlingen vastgesteld of ze al of niet zorgleerlingen zijn in het basisonderwijs. Inmiddels, sinds de invoering van passend onderwijs, wordt de term zorgleerling niet meer gebezigd, en is deze vervangen door de omschrijving *leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften*.

Van de leerlingen van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek in groep 8 is 21% volgens hun leerkracht een leerling met extra ondersteuningsbehoeften. Dit percentage is tamelijk stabiel in alle drie metingen van COOL⁵⁻¹⁸.¹

In een exploratie is nagegaan in hoeverre de variabelen in de *stapelingsmonitor* samenhangen met variabelen gemeten met het zorgprofiel van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek. De stapelingsmonitor is op verzoek van het ministerie van SZW door het CBS ontwikkeld. Voor de Nederlandse populatie is nagegaan in hoeverre er in de periode 2011-2017 bij de persoon zelf, of in het gezin (huishouden) waar de persoon opgroeit, sprake is van gebruik van (een cumulatie van) regelingen op het gebied van sociale zekerheid, zorg en onderwijs. Voor de individuele leerlingen en voor het gezin waar de leerling opgroeit is onderzocht of er indicatoren kunnen worden ontwikkeld voor 'extra zorg buitenschools'. Op basis van de stapelingsmonitor zijn de volgende clusters onderscheiden:

- arbeidsmarktparticipatie
- zorg & welzijn
- inkomensondersteuning
- jeugdzorg zonder ggz
- jeugdzorg ggz.

¹ Het COOL⁵⁻¹⁸ onderzoek heeft metingen gehad in de schooljaren 2007, 2010 en 2013.

Het gebruik van deze vijf regelingen is nagegaan voor het huishouden of gezin waarin de leerlingen wonen. Voor de eerste drie is nagegaan of er in het gezin van een leerling sprake is van ondersteuning op het gebied van arbeidsmarktparticipatie. De laatste twee gaan over gebruik van voorzieningen door jongeren zelf. Het gaat er hier om of de leerling met extra ondersteuningsbehoeften op school zelf jeugdzorg heeft ontvangen, en of er een ander gezinslid is dat jeugdzorg heeft ontvangen. In totaal gebruiken we uit de stapelingsmonitor zeven indicatoren.

Samenhang tussen data stapelingsmonitor en aanwezigheid van extra ondersteuningsbehoeften

De leerlingen van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek zijn in de Remote Access omgeving van het CBS gekoppeld aan de stapelingsmonitor. De variabele uit de stapelingsmonitor die het best voorspelt of een leerling een leerling met extra ondersteuningsbehoeften is, is of die leerling zelf jeugd-ggz krijgt of heeft gehad. Van alle leerlingen in groep 8 van COOL⁵⁻¹⁸ heeft 10% zelf jeugd-ggz ontvangen. Voor de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften is dit voor 6% van de leerlingen het geval, voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften gaat het om 25%.

Het leerkrachtoordeel wel of geen extra ondersteuningsbehoeften hangt middelmatig sterk samen met de jeugd-ggz problematiek uit de stapelingsmonitor. Voor de overige indicatoren uit de stapelingsmonitor is de samenhang wel significant, maar gering. Met indicatoren uit de stapelingsmonitor kunnen de leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte niet nader worden getypeerd.

Onderwijsgegevens basisonderwijs

Leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften behalen én een gemiddeld lagere eindscore op de eindtoets van het basisonderwijs, én ten opzichte van leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften krijgen ze bij een gelijke eindscore een iets lager advies.

Onderwijsgegevens voortgezet onderwijs

In een multivariate analyse is nagegaan hoe het de leerlingen is vergaan in het voortgezet onderwijs. Op het moment van onderzoek zijn de onderwijsgegevens van maximaal vijf jaar bekend. Dit is voor wat betreft een mogelijke impact van passend onderwijs een tussenbalans, een eindbalans moet later worden opgemaakt. In die eindbalans kan dan ook worden vergeleken met een eerder onderzoek dat we hebben uitgevoerd: "Loopbanen van zorgleerlingen en niet-zorgleerlingen, van voor de invoering van Passend Onderwijs" en dat fungeert als nulmeting (Koopman & Rossen, 2016).²

Voor de schoolloopbaan in het vo blijkt het van belang of een leerling in groep 8, aan het begin van zijn of haar vo-loopbaan, volgens de leerkracht extra ondersteuning nodig had. In dat geval verloopt de vo-loopbaan doorgaans iets minder voorspoedig. Dat begint al bij een

² Koopman, P.N.J, Rossen L. (2016). *Loopbanen van zorgleerlingen en niet-zorgleerlingen, van voor de invoering van Passend Onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

lager advies (zie boven). Vervolgens behalen ze na vijf jaar gemiddeld een iets lager onderwijsniveau dan de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften, bij gelijk advies.

De informatie uit de stapelingsmonitor heeft toegevoegde waarde bij de analyse van de loopbanen van leerlingen in de lagere adviescategorieën. In de hoogste adviescategorie (advies havo/vwo) heeft een verklaringsmodel met de informatie uit de stapelingsmonitor ongeveer gelijke verklaringskracht als een verklaringsmodel met alleen het leerkrachtoordeel aangaande extra ondersteuningsbehoeften.

Na vijf jaar vo is 2,8% van de leerlingen voortijdig gestopt. Voor de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften is dat 2,1%, voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften is dat 5,7%. Alleen in de twee hoogste adviescategorieën is het verschil tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften significant, leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften stoppen vaker voortijdig.

1. Inleiding

Een verwacht (eind)effect van passend onderwijs is dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften uiteindelijk betere onderwijsloopbanen zullen doorlopen en betere arbeidsmarktposities bereiken dan het geval was voor de invoering van passend onderwijs³. De looptijd van het Evaluatieonderzoek Passend Onderwijs⁴ is te kort om te kunnen nagaan of er al zulke langetermijneffecten zichtbaar zijn. Er is echter in het evaluatieprogramma wel een begin gemaakt met analyses op data over (vooral) schoolloopbanen van leerlingen. Voor de periode vóór invoering van passend onderwijs zijn in het deelproject *secundaire analyses* de loopbanen van leerlingen in kaart gebracht over een lange periode⁵. De onderzoekspopulatie in dit project bestaat uit leerlingen van het Prima-Cohortonderzoek⁶ die in het schooljaar 2004/2005 in het basisonderwijs zaten. In de onderzoeksopzet zijn leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften vergeleken met leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften, destijds nog zorgleerlingen en niet-zorgleerlingen genoemd. Hun gang door het onderwijs en voor een deel van de leerlingen hun eerste schreden op de arbeidsmarkt kon in totaal tien jaar lang gevolgd worden, door gebruik te maken van de onderwijsgegevens die via het CBS beschikbaar zijn voor onderzoek⁷.

In dit project (*secundaire analyses 1*, Koopman & Rossen, 2016) bestaat de onderzoekspopulatie geheel uit leerlingen die het nieuwe stelsel passend onderwijs helemaal niet hebben meegemaakt. Ten tijde van de eerste fase van het opstellen van het onderzoeksplan voor het Evaluatieonderzoek Passend Onderwijs was de veronderstelling dat op termijn ook een dergelijke analyse gedaan zou kunnen worden met leerlingen die ná de invoering van passend onderwijs in het basisonderwijs zijn ingestroomd, dus vanaf schooljaar 2014/15. Deze veronderstelling is niet uitgekomen. De reden is dat in 2014 het cohortonderzoek (eerst Prima geheten, daarna COOL⁵⁻¹⁸) is beëindigd. Sindsdien is het niet meer mogelijk om in grote databestanden te onderscheiden welke leerlingen extra ondersteuning krijgen ('zorgleerling'⁸ zijn). We beschikken daardoor niet meer over deze gegevens van leerlingen die sinds 2014 aan een schoolloopbaan in het basisonderwijs zijn begonnen. Een volledige replicatie van het eerdere deelproject *secundaire analyses*, maar nu voor leerlingen die passend onderwijs wel helemaal hebben meegemaakt, is dus helaas niet mogelijk.

³ Zie Onderzoeksplan Evaluatie Passend Onderwijs (2017-2020).

⁴ Zie voor meer informatie over het evaluatieprogramma www.evaluatiepassendonderwijs.nl. Dit programma wordt gefinancierd door het NRO en uitgevoerd door een consortium van zes onderzoeksinstituten.

⁵ Zie Koopman, P.N.J., Rossen L. (2016). *Loopbanen van zorgleerlingen en niet-zorgleerlingen, van voor de invoering van Passend Onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

⁶ Voor een korte beschrijving van de PRIMA-cohortonderzoeken, en zijn opvolger de Cool-cohortonderzoeken, zie Geert Driessen, Lia Mulder, Guuske Ledoux, Jaap Roeleveld & Ineke van der Veen (2009). *Cohortonderzoek COOL5-18. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08*. Nijmegen: ITS / Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.

⁷ Binnen de remote access omgeving van het CBS. Zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/maatwerk-en-microdata/microdata-zelf-onderzoek-doen>.

⁸ Tot en met COOL5-18 was de term *zorgleerling* gebruikelijk. Vanaf de invoering van passend onderwijs is de omschrijving *leerling met extra ondersteuningsbehoeften* (EOB) gangbaar.

Wat wel mogelijk is, en ook uitgevoerd, is loopbanen onderzoeken van leerlingen die passend onderwijs gedeeltelijk hebben meegemaakt. Het voorliggende verslag gaat over dit onderzoek (secundaire analyses 2). De keuze die hierbij is gemaakt, is om als onderzoekspopulatie leerlingen te kiezen die in het schooljaar 2013/14 in groep 8 van het basisonderwijs zaten. Zij zijn in 2014/15 gestart met hun loopbaan in het voortgezet onderwijs en konden binnen het evaluatieprogramma nog gevolgd worden tot en met schooljaar 2018/19. Door opnieuw gebruik te maken van de data van het cohortonderzoek is voor deze groep bekend wie van hen wel en niet leerlingen met extra ondersteuning waren in het basisonderwijs. Het gaat aldus om de loopbanen van leerlingen die *in hun loopbaan in het voortgezet onderwijs* passend onderwijs hebben meegemaakt (maar niet in het basisonderwijs).

Voor het onderscheid wel-niet leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften maken we gebruik van het in de laatste meting van het Prima cohortonderzoek ontwikkelde instrument *zorgprofiel*, waarmee leerlingen die volgens hun leerkracht extra ondersteuning nodig hebben kunnen worden geïdentificeerd. Dit instrument is ook in de drie metingen van COOL⁵⁻¹⁸ gebruikt. Door de longitudinale opzet van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek kan ook worden onderzocht in hoeverre leerlingen in het basisonderwijs die in de ene meting volgens hun leerkracht een leerling met extra ondersteuningsbehoeften zijn, dat bij de volgende meting (drie jaar later⁹) ook nog zijn. Dat maakt het mogelijk om onderscheid te maken tussen leerlingen die over een langere periode een leerling met extra ondersteuningsbehoeften waren (ze zijn als zodanig benoemd op verschillende momenten in hun basisschoolloopbaan) en leerlingen die voor een kortere periode dit kenmerk hebben. De verwachting is dat dit iets zou kunnen zeggen over de mate waarin een leerling extra ondersteuningsbehoeften heeft (namelijk in sterkere mate als het om een langere periode gaat), en dat dit mogelijk verschil zou kunnen maken voor hun loopbaan in het voortgezet onderwijs.

In dit onderzoek hebben we geëxploreerd in hoeverre data die bij het CBS beschikbaar zijn over kinderen en gezinnen behulpzaam zouden kunnen zijn bij het nader typeren van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften op school. Met nader typeren we bedoelen we nagaan of met deze CBS data nadere indelingen te maken zouden zijn in de groep leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften, naar aard of zwaarte (bijvoorbeeld door combinatie van factoren). Door data uit de zogenoemde *stapelingsmonitor* van SZW/CBS te koppelen met data van COOL⁵⁻¹⁸ en met data die eveneens bij het CBS beschikbaar zijn over onderwijspositie van leerlingen, zijn wij nagegaan of die typering te maken valt en of er relevante buitenschoolse factoren zijn die van invloed zijn op succes in het voortgezet onderwijs. De stapelingsmonitor¹⁰ is door het CBS ontwikkeld op verzoek van het ministerie van SZW. Voor de Nederlandse populatie is nagegaan in hoeverre er in de periode 2011-2017 bij de persoon zelf, of in het gezin (huishouden) waar de persoon opgroeit, sprake is

⁹ De COOL-metingen zijn om de drie jaar gehouden.

¹⁰ <https://www.cbs.nl/-/media/cbs%20oop%20maat/microdatabestanden/documents/2018/15/stapelingsbestand.pdf>

van (een cumulatie van) regelingen op het gebied van sociale zekerheid, zorg en onderwijs. Voor de individuele leerlingen en voor het gezin waar de leerling opgroeit is onderzocht of er indicatoren kunnen worden ontwikkeld voor 'extra zorg buitenschools'. Door een koppeling van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek met de stapelingsmonitor is vervolgens nagegaan in hoeverre de zorgindicaties uit beide bronnen overeenkomen.

1.1 De onderzoeksvragen

De onderzoeksvragen die we in dit onderzoek willen beantwoorden zijn aldus:

1. Ontwikkeling in de groep leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften.
Hoe is de verhouding tussen leerlingen die dit kenmerk voor langere tijd hebben, op twee momenten in het basisonderwijs, en leerlingen die dit kenmerk voor kortere tijd hebben, op één van beide momenten?
2. Exploratie stapelingsmonitor.
In hoeverre is er een samenhang tussen de individuele identificatie van leerling met extra ondersteuningsbehoeften via het zorgprofiel in COOL⁵⁻¹⁸ en de individuele en de gezinsindicatoren van de stapelingsmonitor?
3. Schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs.
Verschillen schoolloopbanen in het vo van leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften? Maakt het daarbij uit of ondersteuningsbehoeften een langduriger of een kortduriger kenmerk was van de leerling gedurende het basisonderwijs?
Welke bijdrage levert de stapelingsmonitor van SZW/CBS aan het onderzoek naar de schoolloopbanen van leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften?

2. Uitwerking van de onderzoeksvragen en onderzoeksopzet

2.1 Onderzoeksvraag 1: ontwikkeling in de groep leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften

Ondanks de longitudinale opzet van het COOL⁵⁻¹⁸ cohortonderzoek zijn er toch weinig leerlingen die over de drie meetmomenten van COOL⁵⁻¹⁸ gevolgd kunnen worden.¹¹ Van de 13.843 leerlingen in groep 2 in de eerste meting van COOL, in 2007/08, komen er 2.433 (18%) voor in alle drie COOL⁵⁻¹⁸-metingen. Of een leerling al of niet een leerling met extra ondersteuningsbehoeften is¹² kan vervolgens van 661 van deze 2.433 leerlingen worden bepaald (27%). Het grootste deel hiervan is de groep van 405 leerlingen (61% van de 661 leerlingen) die in geen enkele meting een leerling met extra ondersteuningsbehoeften is. En er zijn 27 leerlingen (4% van de 661 leerlingen) die in alle drie de metingen een leerling met extra ondersteuningsbehoeften zijn volgens de leerkracht. Deze aantallen zijn te klein om leerlingen in hun ontwikkeling wat betreft extra ondersteuningsbehoeften over de gehele basisschoolperiode in groepen in te delen¹³.

We kiezen er daarom voor als onderzoeksgroep alleen de leerlingen te selecteren uit de laatste twee metingen van COOL⁵⁻¹⁸, dat wil zeggen, de leerlingen die bij de tweede meting in 2010/11 in groep 5 zitten en bij de derde meting in 2013/14 in groep 8. Voor de typering van de leerlingen beginnen we met een vierdeling:

(0,0) in beide metingen geen leerling met extra ondersteuningsbehoeften,

(0,1) in groep 5 niet maar drie jaar later in groep 8 wel een leerling met extra ondersteuningsbehoeften,

(1,0) in groep 5 wel een leerling met extra ondersteuningsbehoeften, maar drie jaar later niet meer en

(1,1) zowel in groep 5 als drie jaar later in groep 8 een leerling met extra ondersteuningsbehoeften. Het gaat dus steeds om identificatie van extra ondersteuningsbehoeften *door de leerkracht in de desbetreffende groep*.¹⁴

¹¹ Het COOL⁵⁻¹⁸-cohortonderzoek kent drie meetjaren: 2007/08, 2010/11, 2013/14. In elk meetjaar zijn data verzameld bij leerlingen in groep 2, 5 en 8 van het basisonderwijs. In principe worden de leerlingen vanaf groep 2 gevolgd, maar door uitval op leerlingenniveau (leerlingen die blijven zitten, verwezen worden naar het speciaal onderwijs of van school wisselen, maar ook leerlingen die ziek/afwezig zijn op het moment van dataverzameling) en op schoolniveau (scholen die bij een volgende meting niet langer willen of kunnen meedoen) neemt het aantal leerlingen van wie longitudinale gegevens beschikbaar zijn in de loop van de jaren af.

¹² Dit is gebaseerd op het *oordeel van de leerkracht*, met behulp van een steundefinitie vanuit het onderzoek, het zorgprofiel.

¹³ Vanwege deze kleine aantallen zijn we ook niet nagegaan hoe representatief de groep van 661 leerlingen is.

¹⁴ Het is belangrijk voor ogen te houden dat het om een leerkrachtoordeel gaat en dat dus de eigen normen van de leerkracht over wanneer van extra onderwijsbehoeften sprake is een rol (kunnen) spelen. Er is weliswaar gebruik gemaakt van een steundefinitie vanuit het onderzoek voor de identificatie van deze leerlingen (zie de volgende paragraaf), maar interpretatieverschillen zijn desondanks mogelijk.

2.2 Onderzoeksvraag 2: exploratie stapelingsmonitor

De onderzoekscontext van het CBS biedt de mogelijkheid de leerlingen van het COOL⁵⁻¹⁸-cohortonderzoek een-op-een te verbinden met de jongeren in de stapelingsmonitor, en hun kenmerken in beide bronnen te vergelijken. Uit de 49 regelingen waarvan data voorkomen in de stapelingsmonitor kiezen we de regelingen uit vier clusters: zorg en welzijn, arbeidsparticipatie, inkomensondersteuning, jeugdzorg. In elk cluster maken we een onderscheid of de regeling in een cluster betrekking heeft op de leerling zelf, of op *iemand anders* in de huishouding.

Voor de leerlingen uit de onderzoeksgroep gaan we na in hoeverre er een samenhang is tussen de individuele meting met het zorgprofiel in COOL⁵⁻¹⁸ en de individuele en de gezinsindicatoren van de stapelingsmonitor.

2.3 Onderzoeksvraag 3: schoolloopbanen in het vo

Van de leerlingen van de onderzoeksgroep, die in 2014/15 in het vo zijn gestart, zijn vijf onderwijsposities¹⁵ beschikbaar, tot en met het gevolgde onderwijs in schooljaar 2018/19. We gaan na welk onderwijsniveau de leerlingen in die vijf jaar bereikt hebben, of ze zijn vertraagd en of ze zijn op-, af- of uitgestroomd. Voor analyse van succes in termen van diplomering is de onderzoeksperiode nog net te kort¹⁶.

Evenals in het deelproject *secundaire analyses 1* (Koopman & Rossen, 2016), matchen we de leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften op advies, in vijf adviescategorieën. Bij de indeling van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften beginnen we met de bij de eerste onderzoeksvraag genoemde tweedeling, in wel- en niet extra ondersteuningsbehoeften in groep 8. Daarna analyseren we met de vierdeling. Vervolgens gaan we na of de variabelen uit de stapelingsmonitor extra verklaringskracht bieden bij de analyse van de schoolloopbanen in het vo.

¹⁵ Met *onderwijspositie* doelen we hier op de combinatie van het onderwijsniveau en het leerjaar dat een leerling aan het begin van een schooljaar heeft bereikt. Zie verder paragraaf 4, *Schoolloopbanen in het vo*. en voetnoot 15.

¹⁶ Op het moment van het onderzoek zijn de diploma's bekend die de leerlingen na vier en na vijf jaar vo hebben behaald. Dat betekent dat alleen van de leerlingen uit het vmbo die hun diploma onvertraagd of met een vertraging van een jaar hebben behaald, en van de leerlingen uit het havo die hun diploma onvertraagd hebben behaald diploma's bekend waren, en nog helemaal niet van vwo-leerlingen. .

3. Beantwoording van de onderzoeksvragen

3.1 Ontwikkeling in het label leerling met extra ondersteuningsbehoeften

Of een leerling extra ondersteuningsbehoeften heeft is geoperationaliseerd door aan de leerkrachten voor alle leerlingen te vragen of het volgende van toepassing is:

- voor de leerling bestaat een individueel handelingsplan, en/of
- de leerling heeft een specifieke aanpak of extra hulp nodig, en/of
- de leerling heeft een specifiek probleem of beperking.

Een leerling heeft extra ondersteuningsbehoeften als één of meer van deze vragen positief is beantwoord.

In groep 8 zitten in de derde meting van COOL⁵⁻¹⁸ (2013/14) 4442 leerlingen. Voor 929 van deze leerlingen, oftewel 21%, is door hun leerkracht in groep 8 aangegeven dat ze een leerling met extra ondersteuningsbehoeften zijn.

Tabel 1 Verdeling leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften in groep 8 in COOL⁵⁻¹⁸ meting 3.

	N	%
leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften	3513	79%
leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften	929	21%
totaal (100%)	4442	

Van 1999 leerlingen (45% van 4442) kan de ontwikkeling in de behoefte aan extra ondersteuning tussen groep 5 en groep 8 worden vastgesteld.

Tabel 2 Ontwikkeling in de behoefte aan extra ondersteuning tussen de meting in groep 5 (COOL⁵⁻¹⁸ meting 2) en in groep 8 (COOL⁵⁻¹⁸ meting 3).

leerling met behoefte aan extra ondersteuning in:			N	%
groep 5	groep 8			
nee	Nee	(0,0)	1357	68%
nee	Ja	(0,1)	127	6%
ja	Nee	(1,0)	269	13%
ja	Ja	(1,1)	246	12%
totaal (100%)			1999	

68% van de leerlingen is in beide metingen geen leerling met extra ondersteuningsbehoeften, 12% in beide metingen wel, 6% van de leerlingen was in groep 5 niet, en in groep 8 wel leerling met extra ondersteuningsbehoeften, en 13% van de leerlingen was in groep 5 wel, maar in groep 8 geen leerling met extra ondersteuningsbehoeften meer.

Van eens behoefte aan extra ondersteuning, altijd behoefte aan extra ondersteuning, of geen behoefte aan extra ondersteuning, nooit behoefte aan extra ondersteuning is dus zeker geen

sprake. Van de in totaal 515 leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in groep 5 is na drie jaar minder dan de helft nog steeds een leerling met extra ondersteuningsbehoeften, 246 leerlingen, dat is 48%. De aanwas van nieuwe leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in groep 8 bestaat uit 127 leerlingen. Leerlingen staan niet stil in hun ontwikkeling, en kunnen bij de ene meting wel, en drie jaar later, bij de volgende meting, geen behoefte meer te hebben aan extra ondersteuning. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat leerkrachten, ondanks de geboden definitie, verschillen in hun beoordeling van wanneer sprake is van extra ondersteuningsbehoeften.

3.2 Exploratie stapelingsmonitor

In de stapelingsmonitor wordt informatie over in totaal 49 regelingen en voorzieningen verzameld. Wij hebben daaruit de volgende keuze en clustering gemaakt.

Cluster	Regelingen en voorzieningen ¹⁷
1. zorg en welzijn	1. awbz, wmo
2. arbeidsparticipatie	2. wajong, ww, wsw, bijstand, wao, waz, wia
3. inkomensondersteuning	3. bijzondere bijstand, ziektewet, wtcg, cer, aftrek bijzondere ziektekosten, wsnp
4. jeugdzorg	4. jeugdzorg, bijzondere jeugdzorg, ggz (1 ^e , 2 ^e lijns, overig)
5. rugzak en/of speciaal onderwijs	5. rugzak en/of speciaal onderwijs

Figuur 1 Keuze en clustering van regelingen en voorzieningen in de stapelingsmonitor.

Wij hebben hierbij de clustering gevolgd van Huijzer e.a. (2015)¹⁸.

Voor de clusters op het niveau van het *huishouden* hebben we de volgende indicatoren geconstrueerd:

- arbeidsmarktparticipatie
- zorg & welzijn
- inkomensondersteuning
- jeugdzorg zonder ggz
- jeugdzorg ggz.

Voor de clusters op het niveau van de *leerlingen* hebben we de volgende indicatoren geconstrueerd¹⁹:

- jeugdzorg zonder ggz
- jeugdzorg ggz.

¹⁷ AWBZ: Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten ; WMO: Wet Maatschappelijke Ondersteuning ; Wajong: Wet Arbeidsongeschiktheidsvoorziening JONGgehandicapten; WW: Werkloosheidswet; WSW: Wet Sociale Werkvoorziening; WAO: Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering; WIA: wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen; WTCG: Wet Tegemoetkoming Chronisch zieken en Gehandicapten; CER: Compensatie Eigen Risico zorgverzekeringswet; WSNP: Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen; Eerstelijns GGZ, Tweedelijns GGZ, Overige GGZ: vanuit de Zorgverzekeringswet door jongeren <18 jaar.

¹⁸ We volgen hierbij de indeling die de Amsterdamse afdeling Onderzoek, Informatie en Statistiek hanteert. Zie Huijzer, A., Hazeleger, F., De Jong, I, & Slot, J. (2015). *Stapelingsmonitor 2012*. Amsterdam, OI&S.

¹⁹ Welke variabelen uit de stapelingsmonitor hiervoor precies zijn gebruikt staan in bijlage 1.

In de exploratie van de stapelingsmonitor zijn van de gegevens op het niveau van de huishoudens en van de leerlingen dichotomieën gemaakt, nee of ja. De indicator krijgt een score '1' als minstens een van de regelingen geldt voor het huishouden of voor de leerling. Het totaal aantal regelingen, of het totaal aantal personen waarvoor een regeling geldt, wordt hierbij niet meegeteld. Bijvoorbeeld, een score '1' op inkomensondersteuning betekent dat voor iemand anders in het huishouden dan de leerling zelf, een of meer regelingen gelden voor bijzondere bijstand, ziektewet, wtcg, cer, aftrek bijzondere ziektekosten, wsnp. Ook bij het gegeven of er andere gezinsleden zijn met jeugdzorg is er nog geen rekening mee gehouden of er überhaupt andere gezinsleden zijn jonger dan 18 jaar.

Het onderzoeksbestand voor deze onderzoeksvraag bestaat uit maximaal 4.141 leerlingen²⁰ van groep 8 van de derde meting van Cool⁵⁻¹⁸, in 2013/14. Van de stapelingsmonitor rekenen we met de gegevens van het kalenderjaar 2012, een jaar voorafgaand aan de derde meting van COOL⁵⁻¹⁸.

In Tabel 3 geven we voor leerlingen van groep 8 zonder en met behoefte aan extra ondersteuning de score op de indicatoren van de stapelingsmonitor.

²⁰ Deze analyses zijn uitgevoerd in de Remote Access toepassing (RA) van het CBS. Hiervoor zijn de leerlingen van het COOL⁵⁻¹⁸-bestand *verringd*, waarmee een anonieme koppeling tot stand kan worden gebracht tussen een extern onderzoeksbestand en de onderzoeksbestanden van het CBS. Voor 4141 van de 4442 cases, 93%, is de verrinning gelukt.

Tabel 3 De leerlingen uit groep 8 van de derde meting van COOL⁵⁻¹⁸ en de variabelen uit de stapelingsmonitor 2012. De leerlingen zijn onderscheiden naar wel en geen behoefte aan extra ondersteuning. Links: aantallen. Rechts: percentage leerlingen met een indicator uit de stapelingsmonitor, leerlingen onderscheiden naar wel en geen behoefte aan extra ondersteuning.

	leerling zelf jeugdzorg ggz		totaal	phi	% leerling zelf jeugdzorg ggz	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	3074	209	3283	.254	6%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	640	218	858		25%	
Totaal	3714	427	4141		10%	

	leerling zelf andere jeugdzorg		totaal	phi	% leerling zelf andere jeugdzorg	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	3238	45	3283	.123	1%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	807	51	858		6%	
Totaal	4045	96	4141		2%	

	gezinlid jeugdzorg ggz		totaal	phi	% gezinlid jeugdzorg ggz	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	2683	593	3276	.037	18%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	670	185	855		22%	
Totaal 3353	3353	778	4131		19%	

	gezinlid andere jeugdzorg		totaal	phi	% gezinlid andere jeugdzorg	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	3174	102	3276	.049	3%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	809	46	855		5%	
Totaal	3983	148	4131		4%	

	huishouden met steun arbeidsparticipatie		totaal	phi	% huishouden met steun arbeidsparticipatie	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	2544	732	3276	.114	22%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	606	249	855		29%	
Totaal 3150	3150	981	4131		24%	

	huishouden met steun zorg en welzijn		totaal	phi	% huishouden met steun zorg en welzijn	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	3158	118	3276	.057	4%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	800	55	855		6%	
Totaal	3958	173	4131		4%	

	huishouden met inkomensondersteuning		totaal	phi	% huishouden met inkomensondersteuning	sign. verschil
	Nee	ja				
geen extra ondersteuningsbehoeften	2174	1102	3276	.064	34%	*
wel extra ondersteuningsbehoeften	503	352	855		41%	
Totaal	2677	1454	4131		35%	

Voor alle problematieken uit de stapelingsmonitor is het gemiddelde beeld voor alle leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften ongunstiger. De kolom met *phi* geeft de sterkte weer van de associatie tussen het oordeel van de leerkracht en de indicator uit de

stapelingsmonitor²¹. Het verband is het sterkst voor de ggz-ondersteuning die de jongeren zelf hebben ontvangen, .254, een middelmatige samenhang. Van de leerlingen met jeugd-ggz heeft 51% extra ondersteuningsbehoeften, en andersom, van de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften 25% jeugd-ggz ontvangt. Voor de overige indicatoren uit de stapelingsmonitor is elke samenhang met extra ondersteuningsbehoeften gering. Er is geen aanleiding verder te onderzoeken in hoeverre de indicatoren gezamenlijk samenhangen met het leerkrachtoordeel al of niet extra ondersteuningsbehoefte. De gedachte van een nadere typering van de leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte met behulp van de data uit de stapelingsmonitor is daarom ook weer verlaten. Wel zijn die gegevens nog gebruikt in de hierna volgende analyse van de schoolloopbanen in het vo.

Intermezzo: het gebruik van data over jeugdhulpgebruik voor identificatie van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in het onderwijs

De conclusie uit het voorgaande is dat van de indicatoren uit de stapelingsmonitor alleen gebruik van jeugd-ggz samenhangt met het leerkrachtoordeel wel of geen extra ondersteuningsbehoeften, maar het is (maar net, zie noot 21) een middelmatige samenhang. Voor de overige indicatoren was de samenhang heel gering. Dat betekent dat volgens deze gegevens de data uit de stapelingsmonitor niet kunnen worden gebruikt om leerlingen nader te typeren die in het onderwijs extra ondersteuningsbehoeften hebben.²²

De aanname dat dit wel zou kunnen is onlangs gehanteerd in een onderzoek van de inspectie van het onderwijs. In de Staat van het onderwijs 2020²³ constateert de inspectie dat er sinds de invoering van passend onderwijs een beperkt zicht is op leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Vóór de invoering van passend onderwijs kon het aantal leerlingen met een rugzakje worden opgevat als indicatie van het aantal leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, maar sinds de invoering van passend onderwijs ontbreekt een centrale, uniforme indicator, aldus de inspectie.²⁴ Verschillende definities – oordeel van de leerkracht, de leerlingen die extra ondersteuning krijgen blijken een geregistreerd

²¹

Phi	verschil is
phi < -0,4 of phi > 0,4	groot
-0,4 < phi < -0,2 0,2 < phi < 0,4	middelmatig
-0,2 < phi < 0,2	gering

²² Als dit wel het geval zou zijn, zouden we met de stapelingsmonitor beschikken over een databron waarmee leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften geïdentificeerd kunnen worden, los van gegevens die scholen/leraren zouden moeten leveren. Dat blijkt dus echter niet zo te zijn.

²³ De Staat van het Onderwijs 2020. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

<https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2020/04/22/staat-van-het-onderwijs-2020>

²⁴ Op deze stelling valt het een en ander af te dingen. Een rugzakje werd pas toegekend (en geregistreerd) nadat een indicatie was afgegeven door een onafhankelijke Commissie voor Indicatiestelling, op basis van landelijke criteria. Voor het reguliere basisonderwijs zou op grond van het aantal rugzakjes het aantal leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften uitkomen op 1% (Zie Koopman en Ledoux (2013), p. 14. *Kengetallen passend onderwijs*. Amsterdam, Kohnstamm Instituut.). Het is niet bekend hoeveel leerlingen er waren die eveneens aan deze criteria voldeden, maar voor wie nooit een indicatie is aangevraagd.

ontwikkelingsperspectief – leiden tot evenzovele verschillende groepen en percentages. "De inspectie heeft gekeken naar informatie uit de jeugdwet en gezondheidszorg, waar er via geanonimiseerde gegevens wel zicht is op verschillende groepen kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte"²⁵. Net als in ons onderzoek heeft zij gebruik gemaakt van gegevens van het domein jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering die via het CBS beschikbaar zijn voor onderzoek. De tien variabelen die de inspectie heeft onderzocht vallen allemaal in de indicator 'leerling zelf andere jeugdzorg' zoals wij die hebben geconstrueerd op basis van dertien variabelen uit hetzelfde domein. In bijlage 1 geven we een overzicht van de variabelen die wij en die de inspectie heeft gebruikt. Omdat wij de gegevens gebruiken van vóór de transitie van de jeugdzorg in 2015, en de inspectie de gegevens van na de transitie, zijn de gegevens van ons en van de inspectie niet een-op-een vergelijkbaar. Uit de grafieken in de Staat 2020 lezen we af dat, op een na, alle percentages erg laag zijn, maximaal 2%. De uitzondering is ambulante jeugdhulp, die door 9% van de leerlingen wordt ontvangen. Dit is beduidend hoger dan de 2% die wij vinden over alle dertien variabelen gezamenlijk. Blijkbaar is ambulante jeugdzorg na de transitie in de jeugdzorg op een andere manier in de wet- en regelgeving opgenomen, waardoor de uitkomsten in ons onderzoek en in het onderzoek van de inspectie op dit punt zo kunnen verschillen

Wij vinden in ons onderzoek dat 10% van de leerlingen in groep 8 jeugd-ggz ontvangt. In het onderzoek van de inspectie komt jeugd-ggz niet voor. Dat kan komen doordat vanaf 2015 de jeugd-ggz (18-) niet meer onder de Zorgverzekeringswet en het DBC-systeem valt²⁶, en daardoor op een andere manier wordt geregistreerd. Het zou daardoor goed mogelijk kunnen zijn dat de behandelingen in het kader van de jeugd-ggz vanaf 2015 (grotendeels) onder de ambulante jeugdzorg zijn gefinancierd en geregistreerd. Hoe dit ook zij, zowel ons onderzoek als het onderzoek van de inspectie laten zien dat ongeveer 10% van de leerlingen jeugdhulp ontvangt. Volgens de in ons onderzoek gebruikte COOL-cohortgegevens heeft volgens leerkrachten in het basisonderwijs in groep 8 21% van de leerlingen een extra ondersteuningsbehoefte. De helft van de leerlingen die gebruik maken van jeugd-ggz heeft volgens leraren een extra ondersteuningsbehoefte, maar de andere helft niet. Tussen jeugd-ggz en extra ondersteuningsbehoeften op basis van het oordeel van de leerkracht bestaat slechts een middelmatige samenhang, zoals we hebben gezien. Helaas heeft de inspectie de resultaten van het daadwerkelijke gebruik van jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering niet gelegd naast de daadwerkelijk extra ondersteuning die leerlingen hebben ontvangen, zodat de overlap of de samenhang tussen daadwerkelijk gebruik van jeugdhulp etc. en daadwerkelijke extra ondersteuning op school niet kon worden onderzocht. Ons onderzoek laat zien dat de aanname dat jeugdhulpgebruik gezien kan worden als een benadering van extra ondersteuningsbehoeften in het onderwijs niet gemaakt mag worden. We concluderen dat met behulp van de gegevens uit de jeugdhulp, de jeugdbescherming en de jeugdreclassering voor de leerlingen in groep 8 van het basisonderwijs het zicht op de behoefte aan extra ondersteuning niet verbetert.

²⁵ De Staat van het Onderwijs 2020, p. 94.

²⁶ Gebruikershandleiding Zorgregisters, p. 18

3.3 Schoolloopbanen in het vo

Voor de analyse van de schoolloopbanen in het voortgezet onderwijs onderscheiden we twee *outputmaten*. De eerste maat is het bereikte onderwijs na vijf jaar voortgezet onderwijs, dus maximaal tot en met schooljaar 2018/19. Het bereikte onderwijsniveau operationaliseren we conform de ordening van onderwijsniveaus in een leerjarenladder, te beginnen op 0, waarbij elk onderwijsniveau, elk leerjaar en elk diploma wordt gewaardeerd met 10 punten²⁷. Voor een eerlijke vergelijking van leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften analyseren we de leerlingen per adviescategorie (het vo-advies dat leerlingen gekregen hebben in groep 8). Hiervoor hanteren we een vijfdeling:

-	Praktijkonderwijs	
-	vmbo-b	
-	vmbo bk-kg	vmbo-k combinatieadviezen vmbo-bk en vmbo-kg
-	vmbo g – vmbo-t/havo	vmbo-g, vmbo-t combinatieadviezen vmbo-gt en vmbo-t/havo;
-	havo-vwo	havo, vwo combinatieadvies havo/vwo.

Vervolgens analyseren we of een leerling in het schooljaar 2018/19 of eerder voortijdig is gestopt, dat wil zeggen of een leerling in 2018/19 geen onderwijs meer volgt en ook geen vo-diploma heeft behaald.

Een vergelijking met Koopman & Rossen (2016) kunnen we helaas hier niet maken, om twee redenen. In 2016 hebben we bij de analyses van advies en bereikt onderwijsniveau ervoor gekozen geen onderscheid te maken tussen de leerlingen van groep 4, 6 en 8.²⁸ In de tweede plaats zijn destijds de leerlingen na het verlaten van de basisschool maximaal 10 jaar in het vo gevolgd, dus toen hadden vrijwel al deze leerlingen hun vo afgesloten en kon een eindbalans worden opgemaakt. In deze analyses kunnen we de leerlingen slechts vijf jaar volgen, en is er sprake van een tussenbalans.

²⁷ Zie ook Roeleveld, J., Smeets, E., Ledoux, G., Wester, M., Koopman, P.N.J. (2013). Prestaties en loopbanen van zorgleerlingen. Secundaire analyses op COOL-data ten behoeve van evaluatie Passend Onderwijs. Amsterdam, Kohnstamm Instituut. Bijvoorbeeld vmbo-t begint in het eerste jaar op 30 punten, elk succesvol afgerond jaar wordt gewaardeerd met 10 punten, tot 60 punten in het vierde jaar; het slagen voor het diploma wordt vervolgens gewaardeerd met 70 punten.

²⁸ In het Prima cohortonderzoek zijn gegevens verzameld bij leerlingen in de groepen 2, 4, 6 en 8, en in de analyse van *zorgleerlingen* zijn de leerlingen van de groepen 4, 6 en 8 bij elkaar genomen, er is geen onderscheid gemaakt naar de afzonderlijke groepen. Dit blijkt nu een ongelukkige keuze, voornamelijk omdat nu is gebleken dat de leerkrachtbeoordeling *zorgleerlingen* in een volgende meting om meerdere redenen vaak tot een ander oordeel kan leiden. Koopman & Rossen (2016) zou een heranalyse verdienen met als onderzoeksgroep alleen groep 8, waarna een goede vergelijking zou kunnen worden gemaakt met de hier uitgevoerde analyses van alleen groep 8. Een heranalyse paste helaas niet in het bestek van dit onderzoek.

3.3.1 Bereikt onderwijsniveau

Een belangrijk onderdeel van de schoolloopbanen van leerlingen is het vo-advies dat ze krijgen aan het einde van de basisschool. De eerste vraag die we in dit verband willen beantwoorden is of leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften worden ondergeadviseerd, oftewel een lager advies krijgen dan leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften, bij een gelijke score op de eindtoets. Hierbij wordt een strikte definitie van onder advisering gehanteerd, waarbij alleen wordt gekeken naar eindscore en advies. Bij het opstellen van een advies zal een leerkracht ook zaken als werkhouding en sociaal-emotionele ontwikkeling meenemen, en op grond daarvan kan een advies natuurlijk afwijken van wat geïndiceerd wordt door toetsresultaten. Voor onder advisering kunnen dus redenen zijn. Hier brengen we slechts in kaart in hoeverre sprake is van een verschil tussen toetsresultaat en advies.

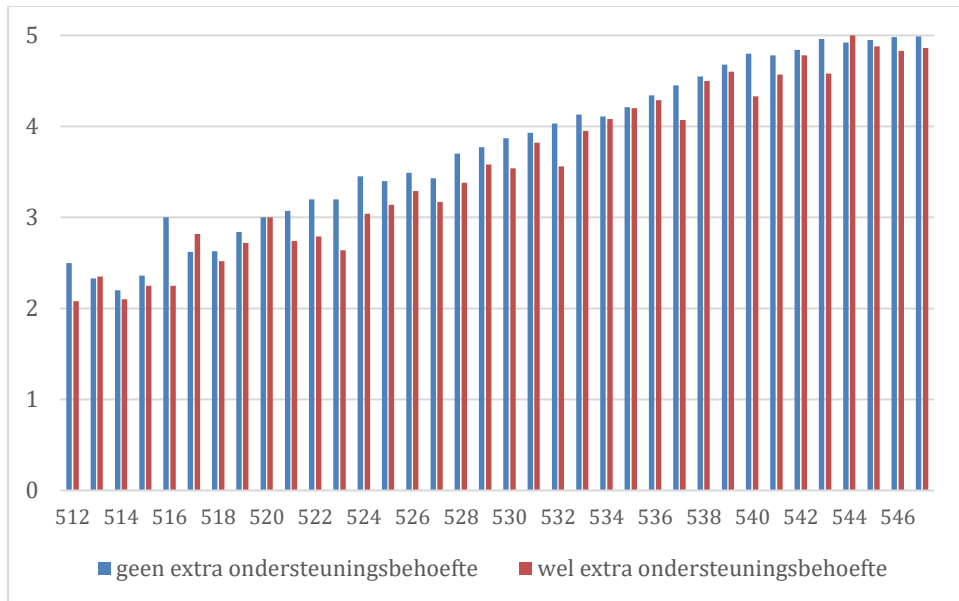
Tabel 4. Het aantal leerlingen met een eindscore op de CITO eindtoets, per vo-advies en voor leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften. Leerlingen in groep 8 van meting 3 van COOL⁵⁻¹⁸.

	extra ondersteuningsbehoeften		totaal
	nee	ja	
2. Vmbo-b	112	195	307
3. Vmbo-bk-kg	368	198	566
4. Vmbo-g-t/havo	940	178	1118
5. havo - vwo	1366	120	1486
totaal	2792	712	3477

Voor deze analyse zijn de gegevens beschikbaar van 3477 leerlingen.

In de volgende figuur geven we per eindtoetsscore het gemiddelde vo-advies²⁹ van de leerlingen, onderscheiden naar leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften.

²⁹ Het gemiddelde advies wordt berekend op basis van een score 1 voor praktijkonderwijs tot 5 voor een havo-vwo-advies. Voor de precieze categorisering zie de vijfdeling op de vorige pagina.

Figuur 2 Het gemiddelde vo-advies van de leerlingen per eindscore op de eindtoets, onderscheiden naar leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften.

Bij vrijwel elke eindtoetsscore krijgen leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften een iets lager advies dan de leerlingen zonder ondersteuningsbehoeften.

Om de grootte van het effect vast te stellen hebben we een regressieanalyse³⁰ gedaan, met advies als afhankelijke variabele en eindtoetsscore en leerling met extra ondersteuningsbehoefte als onafhankelijke variabelen.

Tabel 5 Uitkomsten regressieanalyse.

		model 1		model 2		
afhankelijk	vo advies	b	bêta	b	bêta	sign
onafhankelijk	cito eindtoets	,078	0,834	,075	0,800	0,000
	extra ondersteuningsbehoeften			-,219	-0,090	0,000
r-kw			0,696		0,703	

Gemiddeld is het advies van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften .219 lager. De score van de eindtoets hangt (uiteraard) sterk samen met de hoogte van het advies (bêta=0.800).

Daarboven heeft *extra ondersteuningsbehoeften* nog een klein, negatief, effect (bêta=-.090). Het model 1 met alleen de eindtoets verklaart vrijwel evenveel als het model 2 met eindtoets én *extra ondersteuningsbehoeften*. Het effect van de eindtoets wordt in model 2 kleiner dan in model 1, als we het oordeel van de leerkracht toevoegen. Dit wordt

³⁰ OLS

veroorzaakt doordat leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften gemiddeld al een lagere eindscore behalen.

Leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften behalen dus én een gemiddeld lagere eindtoetsscore, én ze worden iets lager geadviseerd ten opzichte van leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften, bij gelijke eindtoetsscore.

Vervolgens gaan we het verband na tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften en het bereikte onderwijsniveau in het voortgezet onderwijs.

In Tabel 6 en Figuur 3 geven we het gemiddeld bereikte onderwijsniveau weer, per adviescategorie³¹, uitgesplitst naar leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften³².

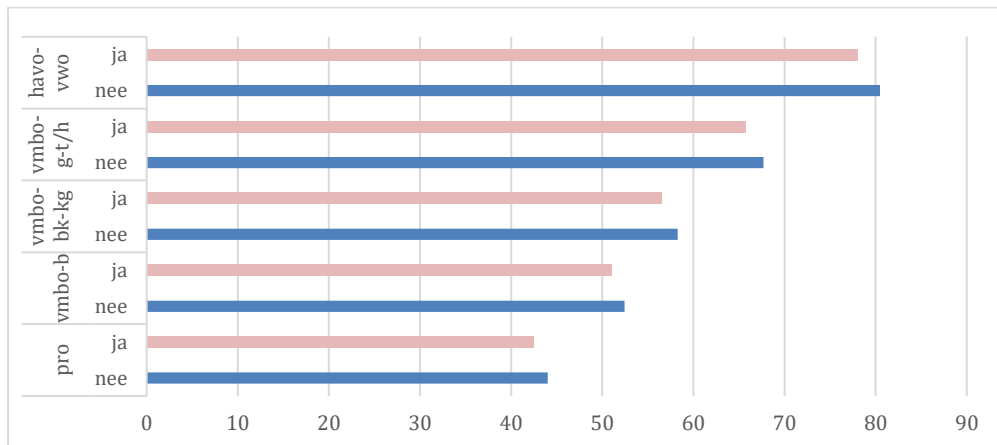
Tabel 6 Bereikt onderwijsniveau in het vijfde jaar voortgezet onderwijs, in 2018. Leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften (ja-nee); per adviescategorie. Leerlingen van groep 8 in COOL5-18 meting 3 (2013/14).

advies	extra ondersteuningsbehoeften	gem. niveau	N	sign. verschil*
vmbo-b	Nee	52	124	ns
	Ja	51	229	
vmbo-bk-kg	Nee	58	414	*
	Ja	57	209	
vmbo-g-t/havo	Nee	68	1097	*
	Ja	66	198	
havo-vwo	Nee	80	1554	*
	Ja	78	128	

*: variantieanalyse, *F-test*

³¹ Het vo-advies is zowel geregistreerd in COOL5-18 als in de onderwijsbestanden van het CBS. In die gevallen dat in de COOL5-18-bestanden het advies ontbrak is dit aangevuld met het advies uit de onderwijsbestanden. In deze analyse is dit voor 66 leerlingen het geval.

³² Variantieanalyse.

Figuur 3 Bereikt onderwijsniveau na vijf jaar voortgezet onderwijs in 2018. Leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoefte (ja-nee); per adviescategorie. Leerlingen van groep 8 in Cool⁵⁻¹⁸ meting 3 (2013/14).

In alle adviescategorieën bereiken leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte gemiddeld een lager onderwijsniveau dan de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoefte, maar in de twee laagste adviescategorieën praktijkonderwijs en vmbo-b is dit verschil niet significant. In Figuur 4 in de bijlage is te zien dat het bereikt onderwijsniveau van de (0,1)-leerlingen, dat zijn de leerlingen die in groep 5 nog niet, maar in groep 8 wel behoefte hebben aan extra ondersteuning, na vijf jaar voortgezet onderwijs vrijwel op het niveau ligt van de leerlingen in groep 8 met extra ondersteuningsbehoefte; en dat het onderwijsniveau van de (1,0)-leerlingen, de leerlingen die in groep 5 nog wel, maar in groep 8 geen behoefte meer hebben extra ondersteuning dan vrijwel op het niveau ligt van de leerlingen in groep 8 zonder extra ondersteuningsbehoefte. We concluderen dat de vierdeling met betrekking tot de onderwijsloopbaan nauwelijks toegevoegde waarde heeft boven een tweedeling leerling met en zonder extra ondersteuningsbehoefte in groep 8. We presenteren daarom hier verder alleen gegevens uit de analyses met de tweedeling.

Apart voor leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoefte zijn we nagegaan of er een verschil is in bereikt onderwijsniveau tussen jongens en meisjes³³. Voor de leerlingen mét extra ondersteuningsbehoefte is er in geen enkele adviescategorie een significant verschil tussen jongens en meisjes, zij bereiken vrijwel eenzelfde niveau. Voor de analyse van het bereikte onderwijsniveau is er voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte vooralsnog, i.e. na vijf jaar vo, geen verschil tussen jongens en meisjes. Voor de leerlingen zónder extra ondersteuningsbehoefte is er wel een verschil tussen jongens en meisjes, in de drie hoogste adviescategorieën behalen meisjes gemiddeld een hoger onderwijsniveau.

³³ Zie Tabel 9 en Figuur 5 in de bijlage.

In een multivariate analyse zijn we nagegaan in hoeverre naast de variabelen leerling met en zonder extra ondersteuningsbehoeften en sekse de indicatoren uit de stapelingsmonitor samenhangen met het bereikte onderwijsniveau. Sekse nemen we hierin ook mee, omdat in een multivariate analyse een onafhankelijke variabele die overall niet samenhangt met de afhankelijke variabele, in combinatie met andere onafhankelijke variabelen wel significant kan samenhangen.

In de volgende tabel geven we daarvan de resultaten weer. We geven alleen de onafhankelijke variabelen weer die, onder constanthouding van de andere variabelen, significant samenhangen met het bereikte onderwijsniveau. Voor de interpretatie van de grootte van de samenhangen staan tussen haakjes staan de *eta's* (η). De indicatoren met geen enkele significante samenhang zijn niet in de tabel opgenomen.

Tabel 7 Significanties en eta's van de multivariate samenhang tussen bereikt onderwijsniveau in het vo na vijf jaar en extra ondersteuningsbehoeften, geslacht en de vier indicatoren met een significante samenhang uit de stapelingsmonitor 2012. Per vo-advies. Leerlingen groep 8 in COOL5-18 meting 3.

	Adviezen			
	vmbo-b	vmbo-bk-kg	vmbo-g-t/h	havo-vwo
extra ondersteuningsbehoeften	* (.110)	* (.097)	* (.095)	-
geslacht	-	-	* (.159)	* (.149)
zelf jeugdzorg, ggz	-	-	* (.094)	* (.065)
ander gezinslid jeugdzorg, geen ggz	* (.099)	-	-	-
arbeidsparticipatie	-	-	-	* (.111)
inkomensondersteuning	-	-	* (.123)	-

Leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften, jongens, leerlingen met jeugd-ggz, leerlingen met andere jeugdzorg, leerlingen uit gezinnen met steun op het gebied van arbeidsparticipatie en inkomensondersteuning behalen gemiddeld een lager onderwijsniveau dan de andere leerlingen. Met alle *eta's* kleiner dan .30 zijn de gevonden samenhangen echter klein.

Uitgesplitst naar advies valt het volgende op:

- Voor de leerlingen met vmbo-b advies zijn *extra ondersteuningsbehoeften* en *een ander gezinslid met jeugdzorg, niet zijnde ggz* van invloed, deze factoren hangen samen met een lager bereikt onderwijsniveau.
Andere factoren, zoals sekse, maken in deze groep geen verschil.
- Voor de leerlingen met een vmbo-b en vmbo-bk-kg advies hangt alleen *extra ondersteuningsbehoeften* significant samen met bereikt onderwijsniveau .
- Voor de leerlingen met weer een iets hoger advies, vmbo-g-t/h, hangen *extra ondersteuningsbehoeften, geslacht, jeugd-ggz* en *inkomensondersteuning* samen met het bereikte onderwijsniveau.

- Voor de leerlingen met havo-vwo-advies hangt *extra ondersteuningsbehoeften* als zodanig niet meer samen met bereikt onderwijsniveau, maar *seks*, *jeugd-ggz* en *arbeidsparticipatie in het gezin* wel.

In de adviescategorieën verlopen de loopbanen in het vo aldus niet volgens dezelfde patronen. Voor de twee laagste adviezen is *extra ondersteuningsbehoeften* de variabele waarlangs een lager bereikt onderwijsniveau tot uiting komt. Voor de leerlingen met een advies vmbo-g-t/h zijn zowel *extra ondersteuningsbehoeften* als enkele indicatoren uit de stapelingsmonitor factoren die samenhangen met een lager bereikt onderwijsniveau. Voor de leerlingen met de hoogste adviezen speelt de behoefte aan extra ondersteuning zoals vastgesteld in het basisonderwijs als zodanig geen rol, maar zijn alleen enkele indicatoren uit de stapelingsmonitor factoren die samenhangen met een lager bereikt onderwijsniveau. Van de clusters uit de stapelingsmonitor hangt met name de jeugd-ggz voor de hogere adviezen (negatief) samen met de schoolloopbaan.

3.3.2 Voortijdig schoolverlaten

Naast bereikt onderwijsniveau is ook nagegaan of er verschillen zijn tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften in de mate waarin ze voortijdig (zonder diploma) stoppen met hun schoolloopbaan in het vo.

Tabel 8 Percentage voortijdig schoolverlaters (vsv) na vijf jaar vo. Leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften (ja-nee); per adviescategorie. Leerlingen van groep 8 in Cool5-18 meting 3 (2013/14).

advies	extra ondersteuningsbehoeften	% vsv	N	sign. verschil
pro	Nee	9,1%	11	ns
	Ja	7,0%	43	
vmbo-b	Nee	10,1%	138	ns
	Ja	6,2%	244	
vmbo-bk-kg	Nee	2,8%	426	ns
	Ja	5,9%	222	
vmbo-g-t/h	Nee	1,5%	1114	*
	Ja	5,7%	210	
havo, vwo	Nee	1,5%	1577	*
	Ja	4,5%	134	
totaal	Nee	2,1%	3266	
	Ja	5,7%	853	
totaal		2,8%	4119	

Na vijf jaar voortgezet onderwijs is 2,8% van de leerlingen voortijdig gestopt. Voor de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften is dat 2,1%, voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften is dat 5,7%. Alleen in de twee hoogste adviescategorieën is het verschil tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften significant. De aantallen vsv-ers zijn (op dit moment) te klein om andere factoren toe te voegen in de analyse.

3.4 Conclusies

De indeling naar extra ondersteuningsbehoeften in vier categorieën levert geen extra informatie boven de tweedeling wel-niet extra ondersteuningsbehoeften.

Van de indicatoren uit de stapelingsmonitor hangt alleen gebruik van jeugd-ggz middelmatig sterk samen met het leerkrachtoordeel wel of geen extra ondersteuningsbehoeften.

Voor de schoolloopbaan in het vo blijkt het van belang of een leerling in groep 8, aan het begin van zijn of haar vo-loopbaan, volgens de leerkracht extra ondersteuning nodig had. In dat geval verloopt de vo-loopbaan doorgaans iets minder voorspoedig. Dat begint al bij een lager advies. Vervolgens behalen ze na vijf jaar gemiddeld een iets lager onderwijsniveau dan de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften, bij gelijk advies.

Mogelijk wordt de onder advisering verklaard door het feit dat de leerkrachten vinden dat het gedrag van de leerlingen de kans op succes in een hoger schooltype vermindert. Maar op grond van dit onderzoek kunnen daar geen nadere uitspraken over worden gedaan.

De informatie uit de stapelingsmonitor heeft toegevoegde waarde bij de analyse van de loopbanen van leerlingen in de lagere adviescategorieën. In de hoogste adviescategorie (advies havo/vwo) heeft een verklaringsmodel met de informatie uit de stapelingsmonitor ongeveer gelijke verklaringskracht als een verklaringsmodel met alleen het leerkrachtoordeel aangaande extra ondersteuningsbehoeften.

Na vijf jaar vo is 2,8% van de leerlingen voortijdig gestopt. Voor de leerlingen zonder extra ondersteuningsbehoeften is dat 2,1%, voor de leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften is dat 5,7%. Alleen in de twee hoogste adviescategorieën is het verschil tussen leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften significant, leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften stoppen vaker voortijdig.

4. Epiloog

Voor ons onderzoek hebben we de gegevens gebruikt van de leerlingen van groep 8 van Cool⁵⁻¹⁸ in 2013/14 en van een vo-loopbaan van vijf jaar. Er zijn nog drie andere cohorten met vergelijkbare groep-8 gegevens beschikbaar. Vanaf schooljaar 2004/05, met tussenpozen van steeds drie jaar, zijn dat de laatste meting van het PRIMA-cohortonderzoek in 2004/05 en nog twee metingen van Cool⁵⁻¹⁸ in 2007/08 en 2010/11. Van deze andere groep 8-cohorten heeft vrijwel iedereen het vo afgerond, en kan de *eindstand* in het vo worden opgemaakt. Voor groep 8 van 2013/14 is dat binnen afzienbare tijd het geval. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek zou zijn om de vier groep-8 cohorten te analyseren, zodat de schoolloopbanen van leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften van een heel decennium geanalyseerd kunnen worden. Echter, feit blijft dat slechts de leerlingen van de derde meting van COOL⁵⁻¹⁸ een deel van hun schoolloopbaan passend onderwijs hebben meegemaakt. Verdere analyses die gericht zijn op de impact van passend onderwijs op schoolloopbanen zijn alleen voor deze groep mogelijk (dat betreft dan analyses op eindstand vo en van opleidingen of arbeidsmarktsituatie na het vo). Vanaf 2014 zijn er geen databestanden meer waarin leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften in het basisonderwijs geïdentificeerd worden.

Net als in het voorgaande onderzoek (Koopman & Rossen, 2016) hebben we in de regressieanalyses naar onder advisering het advies als interval-variabele verondersteld. Hoewel dit een gangbare werkwijze is, zou het in een vervolgonderzoek wellicht beter zijn om advies als ordinale variabele te behandelen, met de bijpassende analysetechnieken (ordered logistic of probit).

Een vervolgonderzoek zou uitgebreid kunnen worden met andere voorhanden informatie. Met name het sociaal economisch milieu (SES) van de leerlingen lijkt een belangrijke factor, omdat deze variabele naar verwachting samenhangt met alle belangrijke variabelen in ons onderzoek, zoals extra ondersteuningsbehoeften, eindscore in het basisonderwijs, advies en bereikt niveau in het voortgezet onderwijs.

Daarnaast is er in COOL⁵⁻¹⁸ nog veel andere informatie waarmee de extra ondersteuningsbehoefte kan worden uiteengehaald.

Onderzoek naar de extra ondersteuningsbehoefte van leerlingen ontbeert nog steeds een goede afbakening van de onderzoeksgroep. In de Staat van het Onderwijs 2020 constateert de inspectie dat er sinds de invoering van passend onderwijs een beperkt zicht is op leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Vóór de invoering van passend onderwijs kon het aantal leerlingen met een rugzakje worden opgevat als indicatie van het aantal leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte, maar sinds de invoering van passend onderwijs ontbreekt een centrale, uniforme indicator, aldus de inspectie. Hoewel er ook het nodige af te dingen valt op de stelling dat het rugzakje de betreffende leerlingen goed zou

identificeren³⁴, is wel duidelijk dat sinds passend onderwijs verschillende definities – oordeel van de leerkracht, de leerlingen die extra ondersteuning krijgen blijkens een geregistreerd ontwikkelingsperspectief, gebruik maken van de gegevens uit het domein jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering – leiden tot evenzovele verschillende groepen en percentages. Voor het reguliere basisonderwijs zou op grond van het aantal vroegere rugzakjes het aantal leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften kunnen worden gesteld op 1%³⁵. In COOL⁵⁻¹⁸ is aan leerkrachten gevraagd te beoordelen welke leerlingen zogenaemde zorgleerlingen zijn. Voor de groepen 8 komt dit in elk cohort uit op ruim 21%. De inspectie heeft in een recent onderzoek onder basisscholen gevraagd welk deel van de leerlingen daadwerkelijk extra ondersteuning krijgt³⁶, en komt dan uit op 8%. Of dit het percentage van alleen groep 8 is, of is berekend over meerdere groepen is nog niet na te gaan, het technisch rapport is op dit moment³⁷ nog niet vrijgegeven. Op basis van de gegevens uit het domein jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering komt de inspectie uit op een aandeel van 9% á 10% leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften. Wat zich hier wreekt, is dat er geen geaccepteerde en objectief toe te passen omschrijving bestaat van leerlingen die behoefte hebben aan 'extra steun' in het onderwijs. Evenmin zijn er registraties van leerlingen die die extra steun feitelijk ontvangen, en in welke mate. Vooralsnog is de beste benadering het oordeel van de leerkracht over welke leerlingen een bijzonder kenmerk hebben of speciale aandacht nodig hebben; dit is de benadering die in het cohortonderzoek is toegepast.

³⁴ Een rugzakje werd destijds toegekend na een onderzoek door een Commissie van Indicatiestelling, aan de hand van landelijke criteria. Maar dat gebeurde alleen als een leerling voor dat onderzoek werd aangemeld. Er waren ongetwijfeld meer leerlingen die, als dat gescreend zou zijn, aan de criteria zouden hebben voldaan. Het aantal rugzakjes is dus een onderschatting van het aantal leerlingen met extra ondersteuningsbehoeften, al is onbekend is hoe groot de onderschatting is. Bekend is wel dat in het verleden in het voortgezet onderwijs steeds meer leerlingen als zodanig geïdentificeerd werden dan in het basisonderwijs, vooral door het indiceren van leerlingen die in aanmerking kwamen voor leerwegondersteuning in het vmbo. Zie Eck, P. van, Schoevers, E., Aarsen, E. van, Ledoux, G., Grinten, M. van der, Walraven, M. & Bomhof, M. (2020). *Centrale thema's in de Evaluatie Passend onderwijs, Deel 3. Onderzoek naar samenwerkingsverbanden, leerlingen en de verbinding onderwijs en jeugdhulp*.

³⁵ Koopman en Ledoux (2013), p. 14. *Kengetallen passend onderwijs*. Amsterdam, Kohnstamm Instituut.

³⁶ Extra ondersteuningsbehoeften in het basisonderwijs. Onderwijsinspectie, februari 2020.

³⁷ Mei 2020

Bijlagen

Bijlage 1

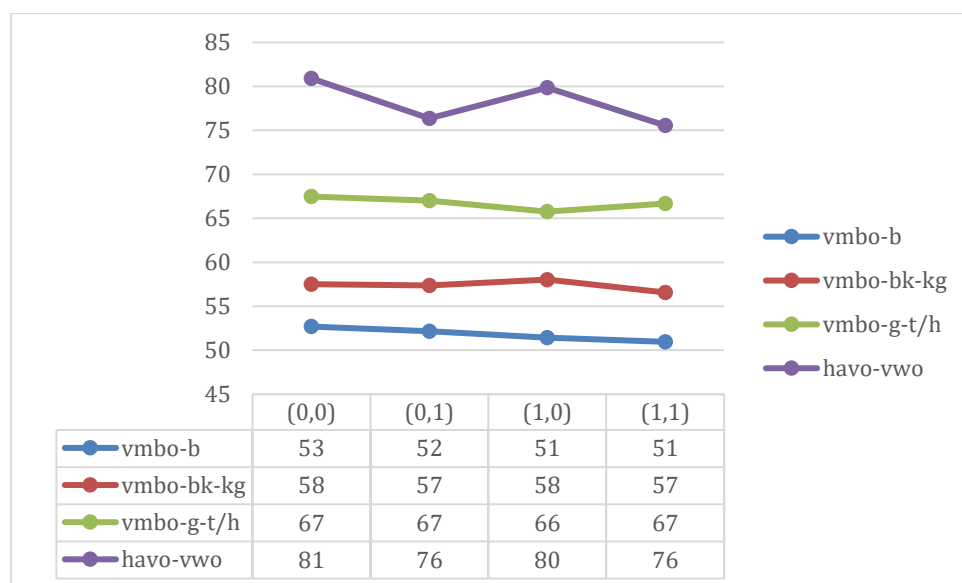
In het volgende overzicht geven we de tien variabelen weer die in het onderzoek van de inspectie zijn gebruikt en de dertien variabelen die wij in dit onderzoek hebben gebruikt. De onderwerpen zijn identiek, maar wij hebben voor 2012 de gegevens gebruikt van voor de transitie in de jeugdzorg, de inspectie heeft de gegevens gebruikt van na die transitie.

omschrijving		de 10 variabelen gebruikt door inspectie	de 13 variabelen gebruikt in dit onderzoek
Jeugdhulp zonder verblijf	uitgevoerd door het wijk- of buurtteam	Jhzwijk	-
	in het netwerk van de jeugdige	JHznetwerk	-
	ambulante jeugdhulp op de locatie van de aanbieder	JHzambulant	JEUGDambjz
	daghulp op de locatie van de aanbieder	JHzdagv	JEUGDdagbh
Jeugdhulp met verblijf,	pleegzorg	JHmpleeg	JEUGDpleegz
	gezinsgericht	JHmgezin	
	anders dan bovenstaand	JHmov	
	residentiële instelling	-	JEUGDresijz
jeugdbescherming	OTS: ondertoezichtstelling en voorlopige ondertoezichtstelling	JBots	JEUGDots
	Voogdij: voogdij, voorlopige voogdij en tijdelijke voogdij	JBvoogdij	JEUGDvoogdij
jeugdreclassering	reclassering	JEUGDrecl	JEUGDrecl
AWBZ, tot en met 2014. Voor zorg uit AWBZ was een indicatie nodig, waarin staat welke zorg er nodig is en hoeveel. Een persoon kan een indicatie krijgen voor:	individuele begeleiding	-	indAWBZbgi_bjz
	groepsbegeleiding	-	indAWBZbgg_bjz
	persoonlijke verzorging	-	indAWBZpers_bjz
	verpleging	-	indAWBZverp_bjz
	behandeling, kort verblijf	-	indAWBZkortv_bjz
	zorg met verblijf	-	indAWBZzmv_bjz

De door ons geconstrueerde indicator 'leerling zelf andere jeugdzorg' is een ja-nee variabele, waarin de score 1 betekent dat een leerling minstens één van de dertien vormen van jeugdhulp, -bescherming of -reclassering heeft ontvangen. De kwantitatieve cijfers van ons onderzoek staan in Tabel 3: van de leerlingen in groep 8 heeft 2% zelf een andere vorm van jeugdzorg ontvangen dan jeugd-ggz. De kwantitatieve cijfers van de inspectie staan in het *Technisch rapport leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte*, een van de technische rapporten die is uitgebracht bij de Staat van het Onderwijs 2020. In Figuur 1 van het technisch rapport staan onder andere voor het basisonderwijs in tien afzonderlijke grafieken de percentages leerlingen die jeugdhulp, -bescherming of -reclassering hebben

ontvangen. Uit de grafieken lezen we af dat, op een na, alle percentages erg laag zijn, maximaal 2%. De uitzondering is ambulante jeugdhulp, die door 9% van de leerlingen wordt ontvangen. Dit is beduidend hoger dan de 2% die wij vinden over alle dertien variabelen gezamenlijk. Blijkbaar is ambulante jeugdzorg na de transitie in de jeugdzorg op een andere manier in de wet- en regelgeving opgenomen, waardoor de uitkomsten in ons onderzoek en in het onderzoek van de inspectie op dit punt zo kunnen verschillen.

Bijlage 2

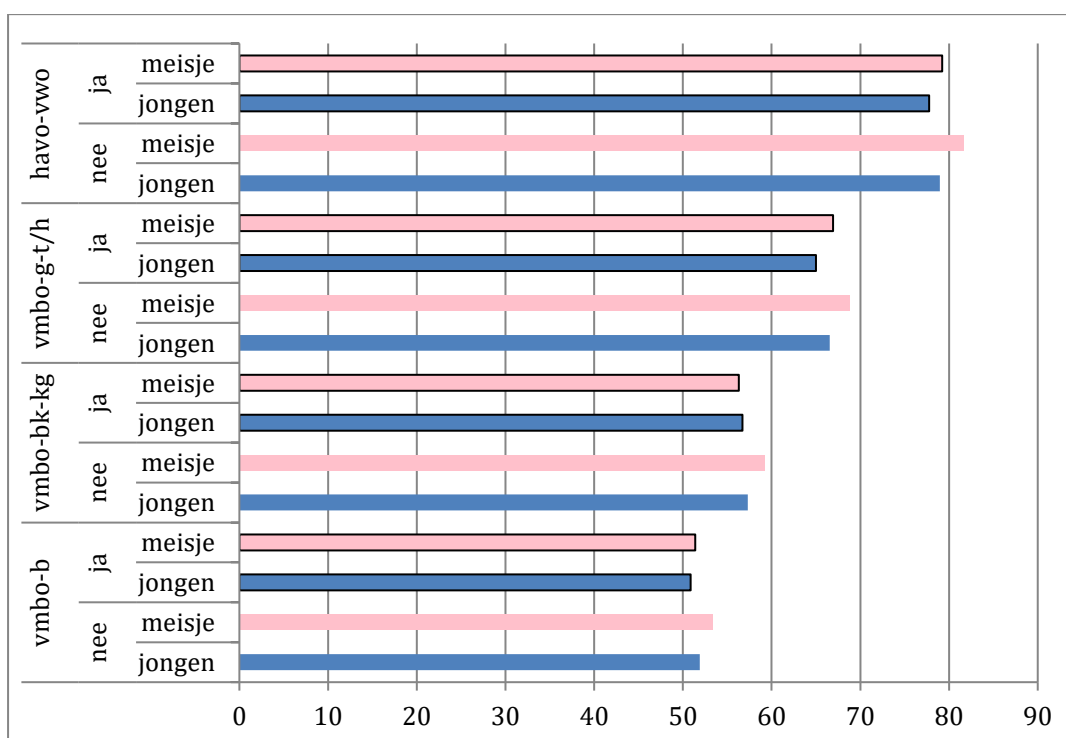

Figuur 4 Bereikt onderwijsniveau in 2018, naar vierdeling leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften; per adviescategorie (aangevuld). Leerlingen van groep 8 in Cool5-18 meting 3 (2013/14).

Tabel 9 Bereikt onderwijsniveau in 2018, van leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften (ja-nee); per adviescategorie (aangevuld) en sekse. Leerlingen van groep 8 in Cool5-18 meting 3 (2013/14). Zonder praktijkonderwijs, vanwege te kleine aantallen.

advies	extra ondersteuningsbehoeften	sekse	gem. niveau	N	sign. verschil*
vmbo-b	nee	jongen	52	60	ns
		meisje	53	61	
	ja	jongen	51	109	ns
		meisje	51	115	
vmbo-bk-kg	nee	jongen	57	191	*
		meisje	59	211	
	ja	jongen	57	108	ns
		meisje	56	92	
vmbo-g-t/h	nee	jongen	67	504	*
		meisje	69	567	
	ja	jongen	65	121	ns
		meisje	67	70	
havo-vwo	nee	jongen	79	690	*
		meisje	82	826	
	ja	jongen	78	87	ns
		meisje	79	39	

*: variantieanalyse, F-test

Figuur 5 Bereikt onderwijsniveau in 2018, van leerlingen met en zonder extra ondersteuningsbehoeften (ja-nee); per adviescategorie (aangevuld) en sekse. Leerlingen van groep 8 in Cool5-18 meting 3 (2013/14). Zonder praktijkonderwijs, vanwege te kleine aantallen.

KOHNSTAMM
INSTITUUT